

Frihedens magt

Jan Jakob Floryan

Mart Laars Central- og Østeuropa-historie er ikke blot nyttig og oplysende som historisk værk – den er også læseværdig

Mart Laar: **The Power of Freedom. Central and Eastern Europe after 1945.** *Centre for European Studies, Bruxelles 2010.*

Det er den nyeste historie, som mange af os har oplevet og nogle endda på nærmeste hold, som tages op i bogen *The Power of Freedom. Central and Eastern Europe after 1945* af Mart Laar. Han er meget kompetent til at befatte sig med emnet dels som uddannet historiker, dels som aktiv i Folkefronten mod sovjetmagten og som to gange premierminister i det frie Estland.

Hans konservativt-liberale ståsted er synligt i bogen og meget på sin plads, al den stund det netop var denne tænkning, som udgjorde den største udfordring for kommunismen. En skikkelse som med rette fremhæves i bogen som central for omvæltningerne i Central- og Østeuropa er naturligvis USA's præsident Ronald Reagan. *Mr President, tear this wall down* er hans berømte ord ved

Brandenburger Tor få meter fra Muren og Østtyskland. Det var i 1987, og de var rettet til den sovjetiske præsident Mikhail Gorbatsjov. Han fik ikke revet Muren ned, men skabt forudsætningerne for, at andre kunne gøre det.

Central- og Østeuropas historie

Mart Laars bog er en veritabel Central- og Østeuropa-historie i efterkrigstiden. Land for land gennemgås regimerne, deres stadig større primært økonomiske vanskeligheder og de voksende modstandsbevægelser. Estland får ingen særbehandling, men klart er det, at både dette land og de to øvrige baltiske stater Letland og Litauen fylder godt i bogen. Men udviklingen i Baltikum sættes hele tiden ind i en bredere ramme af begivenhederne i de andre østblokstater, først og fremmest Polen. Sovjetunionen er med, men kun for så vidt det angår balternes frihedskamp.

Bogen er også ideologisk. Laar beskæftiger sig med begrebet revolution – for det var det, der fandt sted i denne del af Europa – og slår fast, at “revolution er tilbagevenden til menneskets oprindelige frihed”. Det er astronomen og filosofen Nikolaus Kopernikus fra 1400-tallet og totalitarismeforskeren og ligeledes filosofen Hannah Arendt fra 1950’erne og 1960’erne, der står fadder til denne beskrivelse af ‘revolution’.

Det er netop, hvad der skete i de østeuropæiske lande, da friheden brød igennem. For balterne var det ikke kun det statsretlige spørgsmål at genoprette selvstændigheden fra før 1940, men også at få normale samfund. Det samme ville polakkerne, tjekkerne, slovakkerne, ungarerne og østtyskerne efter et halvt århundredes trældom og fornedrelse.

For hvis revolution giver mennesket dets frihed tilbage, gør totalitarismen det stik modsatte. Den fører til total ødelæggelse af økonomien, af det borgerlige samfund, af miljøet osv. skriver Laar. Det pudsige, ja skræmmende er, hvor mange oven i købet veluddannede mennesker i Vesten der ikke kunne se det. Tværtom levede de med en illusion om, at Sovjetunionen var i færd med at skabe et bedre samfund end det, vi kender. Og var der sket nogle udskejelser undervejs, kunne de tilskrives Stalin og bortforklares med historiens nødvendighed.

Denne nødvendighed var grum, barbarisk, brutal og dødbringende

for millioner af mennesker. Det er med i Laars bog, hvor han omhyggeligt redegør for deportationerne fra de baltiske lande til Sibirien, for mordene og for overgrebene.

Bogen er overskuelig med en fin kapitelinddeling og nyttigt navnerogister og litteraturliste. Den er oven i købet velskrevet og læses nemt, man bliver indfanget i den politiske udvikling. Der er meget sigende og velvalgte statistikker, som fx viser, hvad sovjetystemet og kommandøkonomien har kostet de besatte lande i forhold til udviklingen i Vesten.

Indlemmelsen i Sovjetunionen

Laar gennemgår lidenskabsløst, men alligevel hårrejsende realistisk de tre baltiske staters indlemmelse i Sovjetunionen i 1940 og igen i 1944. Han beskriver, hvordan de sovjetiske magthavere systematisk og hårdhændet for frem for at tiltetgøre alt, hvad der kunne forbindes med den tidligere samfundsorden.

Det gjaldt alt fra en meget ufordelagtig møntreform ved indførelsen af rublen til beslaglæggelsen af fast ejendom og virksomheder samt tvangskollektiviseringen. Det stødte på modstand, og ikke så få baltere greb til våben – som de havde fra krigens tid – for at bekæmpe kommunisterne i urealistisk tro på, at Vesten ville komme dem til hjælp.

For Polens vedkommende er det først og fremmest det nye regimes

LITTERATUR

kampe mod kirken og mod bønderne, der er centrale. Begge mislykkes, og den katolske kirke i Polen beholdt sin kolossale indflydelse på samfundet og kom til at stå for national identitet. Det gik ikke bedre med bønderne, så Polen forblev det eneste af østbloklandene uden tvangskollektivisering.

Mart Laars Central- og Østeuropahistorie er ikke blot nyttig og oplysende som et historisk værk. Den er også læseværdig og ligger for mig på linje med et par andre klassikere inden for området: Anatol Lievens *The Baltic Revolution* fra 1993 og François Fejtös grundlæggende værk *A History of the People's Democracies: Eastern Europe Since Stalin* fra 1971.

Pudsigt nok, men måske ikke tilfældigt prydes omslagene til Laars og Lievens bøger af samme symbolmættede fotografi af et Leninmonument om end i forskellige beskæringer. Hos Lieven svæver han frit op-

hængt med en stålwire under armene og med højre hånd hævet i en demagogisk gestus måske for at pege frem mod en lysere, kommunistisk fremtid. Ansigtet er bestemt og alvorligt som det sig hør og bør hos en stålsat revolutionær.

Hos Laar er Lenin også i luften med kran og stålwire, men her kommer det komiske ind, for hans underben står stadig på piedestalen. De knækkede nemlig af, da Revolutionens Fader blev hejst op. Den spydige titel på billedet lyder: *Good bye Party Comrades*.

'Farvel' blev sagt af millioner af borgere i Central- og Østeuropa, da de russiske, førhen sovjetiske tropper forlod landene. *Finis imperia* – Imperiets endeligt.

Jan Jakob Floryan er cand. scient. pol. & art. Han var gennem 11 år korrespondent for DR i Moskva, Berlin og Warszawa.